

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 316.4.06:4.314

АНАЛІЗ СОЦІОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

Калашнікова Л.В., Чорна В.О.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

В статті здійснено огляд соціологічних теоретико-методологічних підходів до розуміння сутності й причин активізації трудовіміграційних процесів. Проаналізовано роботи класиків соціологічної думки, зокрема, представників Чиказької школи У. Томаса, Ф. Знанецького, Р. Парка, Р. Маккензі, засновників структурно-функціоналістського напрямку Т. Парсонса, Р. Мертона. Окремо розглянуто симбіліційну теорію М. Гордона, О. Хандліна, етносоціологічну концепцію К. Девіса, Ю. Арутюняна, Л. Дробижевої, теорію соціальних змін Я. Щепанського, П. Штомпки, концепцію світової системи І. Валерстайна, системний підхід П. Стокера, синтетичну теорію трудової міграції Д. Массея. Також зосереджено увагу на теоретичному доробку відомих російських й українських міграцієзнавців.

Ключові слова: трудова міграція, трудовіміграційні процеси, соціологічні теорії, концептуальні підходи, теоретико-методологічні парадигми.

Постановка проблеми. Активізація трудовіміграційних процесів та різке збільшення міжнародних трудових мігрантів наприкінці XIX – на початку й у другій половині XX ст. спонукали науковців шукати відповіді на запитання про те, які чинники сприяють розвитку трудової міграції. За останні півтора сторіччя досліджень виникли теорії, завдяки яким можливо проводити аналіз трудової міграції від мікро- до макрорівня і навпаки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Трудовіміграційні процеси є складним соціальним явищем, що вивчається в межах багатьох наук, зокрема історії, правознавства, економіки (Е. Равенштейн, Е. Лі, М. Пайора, М. Хехтер, С. Ліберзон, П. Стокер, М. Крітц, Л. Лім, Х. Злотник, Дж. Саймон й ін.), демографії (А. Гайдуцький, Е. Лібанова, І. Майданік, О. Малиновська, С. Пирожков, О. Позняк, Ю. Римаренко, О. Хомри, Б. Юськів та ін.), географії, соціології (Р. Парк, Р. Маккензі, В. Зомбарт, М. Буржуа, Т. Парсонс, М. Гордон, О. Хандлін, Г. Беккер, Г. Мірдал, Л. Рибаківський, І. Валерстайн, Д. Массей та ін.) тощо. Кожна з дисциплін в ході аналізу трудовіміграційних переміщень населення обирає свій предмет, завдання та інструментарій дослідження.

Виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми. Теоретичні підходи, сформульовані в межах окремих дисциплін, не суперечать один одному, а є взаємодоповнюючими, адже вони вивчають міграційну дійсність на різних рівнях, а в основу аналізу покладуть різні фактори. Наукова проблема полягає в тому, що сформовані у світовій та вітчизняній соціології концептуальні підходи до розуміння сутності трудової міграції, ускладнюються одночасним існуванням політичного, економічного, демографічного, соціального і культурного контексту, зважаючи, у першу чергу, на природу її походження. Вироблення єдиного категоріально-термінологічного апарату обтяжене наявністю суттєвих відмінностей, пов'язаних з реальними соціально-економічними чинниками, причинами й наслідками трудовіміграційних процесів, які по-

требують свого уточнення відповідно до регіональної специфіки трудових переміщень.

Мета статті полягає у здійсненні аналітичного осмислення наявних соціологічних підходів до розуміння сутності й причин активізації трудової міграції.

Виклад основного матеріалу. Класичний соціологічний підхід до вивчення міграційних процесів представлено у роботах У. Томаса, Ф. Знанецького, які в якості предмету дослідження розглядали поведінку індивідів, що випробовували на собі вплив середовища й під цим впливом відбувалося формування нових зразків поведінки. Розуміючи соціальне життя індивідів як процес адаптації, в ході дослідження особистісних документів автори теорії намагалися побудувати типологію соціальних характерів на основі реальної динаміки мотивацій конкретних людей, схарактеризувати механізми адаптації до середовища, а також представити варіанти можливих шляхів пристосування. Таким чином, У. Томас і Ф. Знанецький [1] намагалися здійснити аналіз наслідків міграційних процесів й адаптації мігрантів на основі використання якісних методів дослідження.

Особливу увагу до вивчення міграційних процесів приділяли теоретики Чиказької школи. Теорія екології людини, запропонована Р. Парком [2] і Р. Маккензі [3] на початку XX ст. виникла як результат підвищеного інтересу до впливу індустріалізації та урбанізації на соціальну поведінку людини, обґрунтовуючи ідею про те, що міграція частіше за все виступає показником й прискорювачем соціальної мобільності.

Одним з перших типологічних підходів до дослідження історичних форм міграції в соціології був підхід, запропонований В. Зомбартом, М. Буржуа, які намагалися відстежити зв'язки між переселенцями й розвитком «капіталістичного духу», виділяючи поодинокі й масові типи міграцій. У межах позитивістського підходу М. Тодаро [4] намагається розкрити об'єктивні закономірності трудовіміграційної поведінки з метою оцінки її соціальних наслідків й визначення

ефективності управлінських заходів. Провідна ідея автора полягає в тому, що трудові міграційні поведінку кожного окремого індивіда або сім'ї слід розглядати як результат індивідуального вибору, що залежить від цілого ряду чинників – географічних, економічних, екологічних.

Методологія структурного функціоналізму Т. Парсонса [5] орієнтована на дослідження соціальних детермінант трудові міграційних процесів в їх системно-функціональній єдності. Відповідно до категоріальних імперативів Р. Мертона [6], соціальні функції міграції також можуть бути класифіковані як явні та латентні. Системний і функціональний підходи розглядають трудову міграцію населення як серію явищ взаємодії людей один з одним або серію явищ, що відбуваються в організації й структурі груп, змінюючи характер відносин між людьми або ж відносини між складовими елементами суспільства. Окремо виділяють конфліктологічний підхід до дослідження трудові міграційних процесів. Представник даного підходу А. Дмитрієв [7] розглядає конфлікт, пов'язаний з міграцією, як взаємодію двох основних учасників – постійних жителів і власне трудових мігрантів. Сутність конфліктної ситуації полягає у сприйнятті учасниками поведінки один одного, як обмеження своїх матеріальних і духовних прагнень. До конфлікту часто долучається влада, як третій учасник.

Асиміляційна теорія М. Гордона [8], О. Хандліна [9] ґрунтується на принципі однолінійності процесу адаптації трудових іммігрантів до суспільства країни в'їзду. Ця теорія є окремим випадком більш загальної функціоналістської парадигми в соціології, яка застосовується до питань функціонування іноземних меншин.

Сутність етносоціологічного підходу (К. Девіс, Ю. Арутюнян, Л. Дробіжева) полягає у необхідності здійснення не скільки простого обліку кількості трудових мігрантів, скільки у дослідженні характеру впливу особистісних рис й ціннісних орієнтацій на формування трудові міграційної поведінки [10]. Цей підхід базується на розумінні культури як колективного способу адаптації до оточуючого світу й соціального середовища, який дозволяє глибше розуміти механізми трудові міграційних процесів, невід'ємно від історичних традицій народу, у тому числі, відображаючи міжпоколінний досвід. Слід зауважити, що часто цей напрям включається до числа історичних концепцій, хоча з іншого боку він тісно пов'язаний з етнографічними дослідженнями.

Теорія соціальних змін (Я. Щепанський [11], П. Штомпка [12]) визначає трудові міграційні процеси як атрибут соціальної реальності, як одині серії актів соціальної взаємодії, що призводять до змін соціально-функціонального і соціально-структурного характеру, й тим самим дозволяють досліджувати, глибше інтерпретувати соціальні функції трудової міграції.

Подібною до теорії міжнародного ринку праці є концепція світової системи або глобального міста, автором якої є І. Валерстайн. Він вважав, що провідним поняттям у розумінні сутності й причин трудові міграційних процесів є світовий ринок праці, управління яким здійснюється з великої кількості економічно та політично розвинутих урбанізованих центрів (глобальних міст),

до яких можна віднести у США – Нью-Йорк, Чикаго, Лос-Анджелес, а в Європі – Лондон, Париж, Мілан [13]. Всі інші регіони світової системи утворюють периферію, що надає світовому господарству сировину, земельні та трудові ресурси і розвивається в залежності від центру [14].

В методології сучасного соціологічного аналізу особливу увагу слід приділити теорії життєвий сил, індивідуальної та соціальної суб'єктивності. У межах цієї концепції Т. Юдіна [15] розглядає міграцію як результат взаємодії соціального простору й життєвий сил, внаслідок чого формуються нові потреби, які, в свою чергу, активізують індивідуальну й соціальну суб'єктивність особистості за допомогою якої засвоюється оптимальний соціальний простір для реалізації життєвий сил.

У межах системного підходу, запропонованого П. Стокером, виділяють теорії, представники яких вивчають процес міграції у контексті світових потоків капіталів й товарів, дії різного роду чинників, що носять глобальний характер. Зокрема, дана концепція наголошує увагу на наявності певних інститутів, які виступають посередниками між країнами-учасницями міграційного потоку. Цей свого роду «суспільний капітал» у поєднанні з досвідом мігрантів, що здійснили переміщення раніше, полегшує для потенційних трудових мігрантів прийняття рішення про переміщення.

Синтетична теорія трудової міграції Д. Массея (інші назви мережева теорія міграції, теорія мереж міграції) являє собою інтегративну концепцію, об'єднуючи теоретичні положення класичних теорій трудової міграції, постулює домінування економічних чинників в аналізі трудові міграційних процесів в умовах глобалізації. Аналізуючи комплекс механізмів, що детермінують трудову міграцію, автор вивчає її як наслідок соціальної, політичної, економічної інтеграції, як процес, що характеризується обмеженим строком існування, незважаючи на наявні тенденції до самозбереження й укріплення. Д. Массей у межах своєї концепції засвідчує існування співтовариства мігрантів, що являє собою сукупність як минулих, так і потенційних мігрантів, міжособистісні відносини між якими носять родинний або дружній характер. Утворюється так звана міграційна мережа, яка спрощує процес міграції, знижує ризики переміщення й збільшує вірогідність цього процесу [16].

Вивченню міграції загалом та трудової міграції, зокрема, присвячено багато праць вітчизняних науковців різних галузей науки. Дослідження і комплексний аналіз демографічних і соціально-економічних характеристик трудові міграційних процесів здійснено у працях А. Гайдучького, Е. Лібанової, І. Майданік, О. Малиновської, С. Пирожкова, О. Позняка, Ю. Римаренка, О. Хомри, Б. Юськіва та ін. Так, І. Майданік у своїх працях здійснив аналіз та створив науково обґрунтовану концепцію розвитку трудові міграцій населення України. Зокрема, він вперше у вітчизняній соціології запропонував типологізацію соціальних ризиків трудової міграції населення України, виокремивши ризики, пов'язані із працевлаштуванням, соціально-психологічні ризики та ризики порушення прав людини. Провівши порівняльне дослідження соціальних портретів внутрішніх і зовнішніх трудові мігрантів, уточнив характеристику механізмів інституціоналізації сучасної

міграційної політики України, конкретизував її цілі [17]. В межах монографічного дослідження Е. Лібанова, О. Позняк та О. Малиновська вивчали перебіг зовнішніх трудових міграцій у контексті загальної соціально-економічної ситуації на основі відомостей державної статистики та спеціальних вибірових обстежень. Зокрема, проаналізовано соціально-економічні характеристики зовнішніх трудових мігрантів, напрями трудової еміграції, умови праці та перебування громадян України за кордоном [18].

Грунтовним є дослідження Б. Юськіва [19], присвячене аналізу актуальних проблем розвитку міжнародної трудової міграції в Європі в умовах глобалізації. Досліджуючи зв'язок міжнародної трудової міграції та глобалізації, автор аналізував особливості сучасної міграції, її рушійні сили і тенденції, механізми політичного впливу на міграційні процеси на національному і наднаціональному рівнях.

О. Хомра, М. Ожеван, Т. Петрова, В. Нагорний, О. Примак здійснили об'єктивний науковий аналіз проблем, пов'язаних із процесами виникнення й розвитку трудових міграцій громадян України в історичному, правовому, соціально-економічному, суспільно-політичному аспектах міграційних процесів [20].

Цінними з точки зору вивчення соціальних питань трудової міграції є наукові напрацювання О. Журби [21], який досліджуючи теоретичні і практичні проблеми, пов'язані із соціально-правовим регулюванням праці громадян України за кордоном, визначив сутність та зміст явища праці за кордоном, його позитивні й негативні наслідки.

В. Колпакова, О. Кузьменко [22], досліджуючи нелегальну міграцію та механізму протидії, окреслили юридичну природу відносин між державою та іноземцями, які нелегально перебувають в Україні, зокрема розкрили зміст, закономірності становлення і особливості розвитку соціально-правового механізму протидії нелегальній міграції, компонентами якого є організаційно-структурні утворення, адміністративно-правові заходи, нормативне забезпечення; висвітлено проблеми вдосконалення його впливу та негативні наслідки міграційних процесів.

Серед теоретичного доробку українських міграцієзнавців, заслуговує на увагу концепція просторової самоорганізації населення І. Прибиткової [23]. Територіальні переміщення населення здійснюються в певному соціально-просторовому континуумі, кожна точка якого, згідно даної концепції, характеризується певним набором життєвих благ, а саме – отримання освіти, придбання житла, якісного відпочинку, спілкування, вільного часу, рівнем економічної стабільності, політичними свободами тощо. Для трудових міграцій визначальними параметрами будуть можливості працевлаштування та показники, що характеризують якість робочого місця. Сукупність всіх цих точок (для внутрішньої міграції ними будуть виступати регіони, а для зовнішньої – країни) утворює простір можливостей, в межах якого пересуваються індивіди. Автор звертає увагу на те, що формування переваг, що надає населення різним ділянкам території (різними точкам простору можливостей), віддзеркалює економічно, соціально і психологічно обумовлені

ні реакції жителів на певну сукупність властивостей середовища їх проживання. Переміщення населення у просторі можливостей виступає як процес суспільної поведінки індивідів, що самоорганізується через систему надання переваг певному регіону чи країні. Просторова самоорганізація виражається у виборі населенням території проживання. При аналітичному розгляді даної концепції можна висунути тезу про те, що реалізація сформованої переваги особи, стосовно проживання у певному регіоні (державі), може обмежуватися якимись адміністративними приписами або заборонами, скажімо складністю отримання прописки (у минулому) або одержання візи для виїзду за кордон. Однак, у такому разі, втілення в життя бажання індивіда здійснити переміщення у певному напрямку залежить від рівня інтенсивності такої сформованої переваги. Якщо у індивіда існує сильне бажання здійснити міграційне переміщення, то він буде робити все можливе для втілення у життя цих намірів і не зупиниться перед бар'єрами, що виникають на його шляху внаслідок законодавчих приписів, можливо, навіть буде діяти з порушенням певних адміністративних приписів, яскравим прикладом таких міркувань може виступати масштабна нелегальна трудова міграція українців за кордон.

Серед вітчизняних наукових праць, які присвячені саме проблемам трудової міграції, особливе місце посідають роботи Н. Тиндика [24], який проаналізувавши специфіку трудовіграційних процесів як важливої складової світової міграції, визначив вплив соціально-демографічної ситуації у глобалізаційному світі на формування міграційних трудових потоків населення в закордонних країнах.

Висновки й пропозиції. Аналіз підходів теоретичних підходів до дослідження трудової міграції, представлених у зарубіжній соціологічній думці, з урахуванням вітчизняних концепцій, дозволяє виділити основні причини й чинники трудовіграційних процесів, а також вивчати механізми саморозвитку й самопідтримки трудової міграції. До числа провідних причин слід віднести географічні, соціально-економічні відмінності у пропозиції/попиті робочої сили, відмінності у розвитку окремих регіонів, країн, рівнях заробітної плати й доходів, безробіття тощо. До механізмів саморозвитку й самопідтримки трудової міграції відносяться: наявні мережі трудових мігрантів; соціальні інститути й організації, що підтримують трудовіграційні процеси; культурний і соціальний капітал; функціонуючі історичні, культурні, технологічні й інші зв'язки між регіонами, країнами виїзду/в'їзду трудових мігрантів. Все це стало основою для визначення рівнів аналізу й теоретичних підходів, а межах яких намітилася тенденція розробки нової методології у дослідженні трудової міграції населення, як зовнішньої, так і внутрішньої.

Очевидно, що сьогодні у вивченні трудової міграції відбувається зсув у бік соціальних наук та соціології, зокрема. Робота у цьому напрямку ведеться доволі активно. Інтерес з боку соціологів до трудової міграції зростає, про що свідчать численні дослідження, актуальність проведення визначається покладання великих сподівань

представників суміжних галузей наукового знання, які усвідомлюючи складність, багатозначність трудовіграційних процесів, їх наслідки для сучасного суспільства, акцентують увагу на ролі конкретних індивідів у формуванні й розвитку нових соціальних структур й процесів. Таким чином, цілий ряд методологічних принципів й теоретичних підходів соціологічної науки, але далеко не повною мірою реалізований у різного роду дослідженнях соціальних практик трудовіграційної мобільності населення.

На наш погляд, нинішня соціально-економічна, політична ситуація як в Україні, так і в світі в цілому, провокує новітні тенденції у трудовіграційних процесах, що, в свою чергу, потребує змін і трансформацій як теоретичних, так й методологічних підходів до вивчення нової реальності трудової міграції. Адже, змінюються не тільки процеси трудової міграції, але й її наслідки для суспільства. Звичайно, спроба побудови деяку універсальної моделі трудової міграції має сенс і теоретичну необхідність, але чи

не виявиться така модель надто складною для емпіричного аналізу. До того ж, коли мова йде про будь-яку модель, зазвичай досліднику важко визначити істинну кількість факторів, яка в реальності впливає на величину, що досліджується. Саме тому, доцільно у процесі дослідження визначити найбільш впливові фактори, оскільки включити до моделі абсолютно всі просто неможливо. У цьому сенсі, актуальність використання соціально-психологічного підходу, який здійснює аналіз трудовіграційних процесів у контексті мотивації переміщення, чинників впливу на реалізацію трудовіграційної поведінки, не викликає сумнівів. Адже дослідження внутрішнього стану людини, яка відчуває соціально-психологічний дискомфорт, стрес, знаходячись під впливом нового оточення країни/регіону в'їзду надасть змогу всебічно, глибоко вивчити форми, шляхи й механізми соціальної адаптації трудових мігрантів та їх соціальної інтеграції з місцевим населенням, можливих наслідків цього процесу для етнічної та особистісної ідентифікації мігрантів.

Список літератури:

1. Thomas W., Znaniecki F. The Polish peasant in Europe and America [Text] / W.Thomas. – New York, 1958. – P. 741.
2. Парк Р. Экология человека [Текст] / Р. Парк // Теория общества / под ред. А. Ф. Филиппова. – М.: КАНОН-пресс-Ц, Кучково поле, 1999. – С. 384-400.
3. McKenzie R. The Ecological approach to the study of the human community [Text] McKenzie R. / // American Journal of Sociology. 1924.Vol. 30. – P. 287-301.
4. Todaro M. Internal migration in developing countries: a survey // Population and economic change in developing countries. / Ed. R. Easterlin. – Chicago: University of Chicago Press. – 1980. – P. 361-402; 443.
5. Парсонс Т. Система координат действия и общая теория действия: культура, личность и место социальных систем / Т. Парсонс // Американская социологическая мысль: тексты / под ред. В. И. Добренкова. – М., 1996. – С. 462-478.
6. Мертон Р. Социальные теории и социальные структуры / Р. Мертон; пер. Ю. Асеевой. – М., 1968. – Вып. 1. – С. 82.
7. Дмитриев А. В. Миграция: конфликтное измерение / А. В. Дмитриев / М.: Альфа, 2007. – С. 23-24.
8. Gordon M. M. Assimilation in America: the theory and reality // The ethnic factor in American politics. – Columbus, 1970. – P. 54.
9. Handlin O. Race and nationality in American life. – Englewood Gliffs, 1957. P. 45.
10. Ионцев В. А. Социологические подходы к изучению миграции населения / В. А. Ионцев // Вопросы управления. – 2014. – № 1(7). – С. 124.
11. Щепанский Я. Элементарные понятия социологии [Текст] / Общ. ред. и послесл. А. М. Румянцева; пер. с польского М. М. Гуренко. – М.: Прогресс, 1969. – С. 90-125.
12. Штомпка П. Социология социальных изменений / П. Штомпка; под ред. В.А. Ядова. – М.: Аспект Пресс, 1996. – С. 71.
13. Borjas G. Friends or Strangers: The Impact of Immigrants on the U.S. Economy. – New York: Basic books, 1990. – P. 9.
14. Courgean D. Du group a L'individu: L'exemple des comportements migratoires / D. Courgean // Population. – 1994. – № 1. – P. 7-26.
15. Юдина Т. Социология миграции: учеб. пособ. / Т. Юдина. – М.: Академический Проект, 2006. – С. 90-92.
16. Массей Д. Синтетическая теория международной миграции // Мир в зеркале международной миграции: сборник статей / Гл. ред. В. А. Ионцев. – М., 2002. – Вып. 10. – С. 161-174.
17. Трудові міграції у період трансформації соціально-економічних відносин в Україні: автореф. дис... канд. соціол. наук: спец. 22.00.03 / І. П. Майданік; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2007. – 19 с.
18. Населення України. Трудова еміграція в Україні. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. – С. 8; 22; 33; 43.
19. Юськів Б. М. Глобалізація і трудова міграція в Європі: монографія / Б. М. Юськів. – Рівне: Видавець О. М. Зень, 2009. – 258 с.
20. Трудова міграція громадян України. Біла книга / О. У. Хомра, М. А. Ожеван, Т. П. Петрова та ін.; за ред. В. Я. Шибко. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2006. – 201 с.
21. Журба О. В. Праця громадян України за кордоном: особливості правового регулювання: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.05 / О. В. Журба. – Харків, 2008. – 20 с.
22. Колпаков В. К. Нелегальна міграція: генезис і механізм протидії / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. – К.: Наука і освіта, Д., 2002. – С. 37-63.
23. Прибыткова И. Трудовые мигранты в социальной иерархии украинского общества / И. Прибыткова // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2002. – № 4. – С. 159-167.
24. Трудова міграція в епоху глобалізації: інтеграція у світ чи втеча від бідності: монографія / Н. П. Тиндик. – Л.: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2009. – 600 с.

Калашникова Л.В., Черная В.А.

Черноморский национальный университет имени Петра Могилы

АНАЛИЗ СОЦИОЛОГИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ ИССЛЕДОВАНИЯ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ

Аннотация

В статье осуществлен обзор социологических теоретико-методологических подходов к пониманию сущности и причин активизации трудовыми миграционными процессами. Проанализированы работы классиков социологической мысли, в частности, представителей Чикагской школы У. Томаса, Ф. Знанецкого, Р. Парка, Р. Маккензи, основателей структурно-функционалистского направления Т. Парсонса, Р. Мертона. Рассмотрена симулятивная теория М. Гордона, А. Хандлина, этносоциологическая концепция К. Дэвиса, Ю. Арутюняна, Л. Дробижевой, теория социальных изменений Я. Щепаньского, П. Штомпка, концепция мировой системы И. Валлерстайна, системный подход П. Стокера, синтетическая теория трудовой миграции Д. Массея. Изучено теоретическое наследие известных российских и украинских ученых в области трудовой миграции.

Ключевые слова: трудовая миграция, трудовые миграционные процессы, социологические теории, концептуальные подходы, теоретико-методологические парадигмы.

Kalashnikova L.V., Chorna V.O.

Petro Mohyla Black Sea National University

ANALYSIS OF SOCIOLOGICAL APPROACHES OF RESEARCH OF LABOR MIGRATION

Summary

The article presents an overview of sociological theoretical and methodological approaches to the understanding of nature and causes of labour migration processes' activation. Analyzed the works of classics of sociological thought, in particular, representatives of the Chicago school W. Thomas and F. Znaniecki, R. Park, R. Mackenzie, the founders of the structural-functionalist direction T. Parsons, R. Merton. We consider the cumulative theory of M. Gordon, A. Handlin, ethno-sociological concept of K. Davis, Y. Arutiunian, L. Drobizheva, the theory of social change of J. Szczepanski, P. Sztompka, the concept of a world system of I. Wallerstein, the systematic approach of P. Stoker, the synthetic theory of labor migration of D. Massey. Studied theoretical legacy of famous Russian and Ukrainian scientists in the field of labor migration.

Keywords: labor migration, labour migration processes, sociological theories, conceptual approaches, theoretical and methodological paradigms.